

ны следующие структурные взаимосвязанных компоненты готовности будущих учителей технологий: мотивационно-ориентационно-целевой, когнитивный, методический (технологический), креативно-деятельностный и контрольно-оценочный. Осуществлена экспертная оценка качества рабочей программы спецкурса «ХОМ (Методика обучения вариативных модулей)» и ее анализа, можем констатировать, что самые высокие оценки получили такие элементы рабочей программы: структура программы, структура содержательных модулей и их содержание, а самую низкую оценку эксперты дали системе текущего и итогового контроля.

Ключевые слова: *готовность к обучению вариативных модулей, компоненты готовности, спецкурс «ХОМ (Методика обучения вариативных модулей художественного направления)».*

Стаття надійшла до редакції 21.08.15

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

УДК 113

В. Т. Шпак

Черкаський державний технологічний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності суттєвого підвищення рівня розвитку науки і освіти в сучасній Україні, оскільки без цього неможливо вирішити актуальні проблеми економічного розвитку і піднести якість життя. В сучасних умовах інтелектуальний та економічний розвиток нерозривно пов'язані і взаємозалежні, а сучасне високотехнологічне виробництво базується на останніх досягненнях науки і високому професіоналізмі.

Ключові слова: економічний розвиток, інтелектуальний рівень, взаємозумовленість, наука, освіта, високотехнологічне виробництво.

Нерідко доводиться чути заклики політиків, чиновників, урядовців до першочергового розвитку економіки в Україні з метою піднесення добробуту населення і рівня освіти й науки. На перший погляд вони здаються актуальними: дійсно, якість життя українців чи не найнижча у Європі, наука і освіта потребують великих коштів, щоб піднятися до європейського рівня, а без серйозних зрушень у сфері економіки цих проблем не вирішити. Але ж суттєві економічні успіхи в наш час не можливі без піднесення освіти і науки. Сучасне високотехнологічне виробництво базується на останніх досягненнях науки та високому професіоналізмі.

Щоб випускати сьогодні конкурентоспроможну продукцію на рівні світових стандартів, потрібні найновіші наукові розробки і висококваліфіковані фахівці. Уряд, який економить за рахунок освіти і науки, створює лише видимість турботи про добробут населення і розвиток економіки, а насправді веде країну до економічного занепаду. Саме така картина і спостерігалась кілька останніх років в Україні. Систематично ЗМІ повідомляли про урізування коштів на ті чи інші програми в сфері освіти і науки. Деградація економіки приводить до скорочення підготовки у ВНЗ висококваліфікованих кадрів. Одночас-

но скорочується виробництво високотехнологічної продукції та її експорт, а продукція низькотехнологічного виробництва нікому не потрібна. І, на жаль, не було помітно протестів громадськості проти такого курсу, лише поодинокі виступи груп студентів проти скорочення стипендій або заяви окремих НДІ про скорочення фінансування. Можливо тому, що ми звикли до панівної в епоху тоталітаризму марксистської концепції, згідно з якою вирішальну роль в суспільному розвитку відіграє «матеріальне виробництво»? Пора вже засвоїти: марксистська концепція не тільки однобічна, суперечлива і застаріла, а й глибоко помилкова в своїй суті.

Люди завжди прагнули зрозуміти: від кого або від чого залежить процес історичного розвитку? В кожному епоху розвиток суспільства мав своєрідний характер і пояснення його мало свою особливість – кожна епоха породжувала свої концепції. В часи античності панує міфологічне тлумачення історії: міфи сприймаються за реальність, а творцями історії виступають їх герої, Боги. В період середньовіччя, коли в суспільстві панувала церква та релігійна ідеологія, історію тлумачили як процес незалежний від людей – промисел Божий, результат діяльності потаємної надлюдської сили. В Нові часи історія сприймається як нива діяльності видатних особистостей – імператорів, королів, полководців, мислителів та їх ідей, – тобто, формується ідеалістичне тлумачення. В епоху становлення індустріального суспільства зароджується нова концепція, яка вбачає основу суспільного розвитку в способі виробництва, оскільки надзвичайно важливого значення в цей період набуває промисловість. (Прикладом слугувала Великобританія: завдяки технічному перевороту країна стала «володаркою морів» і «майстернею світу», наймогутнішою і найбагатшою державою). В середині XIX ст. цю концепцію розробляють і поширюють К. Маркс і Ф. Енгельс. Спосіб виробництва, за словами Маркса, «обумовлює соціальний, політичний і духовний процеси життя взагалі»[4, с. 6]. Енгельс формулює цей погляд ще більш обмежено: в суспільному розвитку, на його думку, все визначає техніка, знаряддя праці. [2, с. 171] Такої ж думки в XX ст.

дотримуються більшовицькі вожді в Росії. У роки індустріалізації Сталін кинув гасло: «Техніка вирішує все!»

Але марксистська концепція, яка отримала назву «матеріалістичне розуміння історії» («економічний детермінізм»), не пояснює, що обумовлює спосіб виробництва і спричинює розвиток техніки й зміну способів виробництва? На цю прогалину марксизму звернув увагу відомий англійський філософ Б. Рассел, який писав, що Маркс не визнає інтелектуальну зумовленість економічних процесів, роль наукових відкриттів. Дійсно, Маркс розглядає це питання в межах своєї концепції: щоб вижити люди повинні створювати і вдосконалювати техніку, тобто продуктивні сили, які приходять у суперечність з виробничими відносинами, їх розвиток гальмується, і тоді настає епоха соціальної революції, що приводить до заміни існуючих виробничих відносин новими, які відкривають простір для дальшого розвитку продуктивних сил, внаслідок чого формується новий спосіб виробництва і виникає нова суперечність. Далі знову все повторюється. І все це нібито «об'єктивна необхідність». Але техніка, за словами самого Маркса, є «матеріалізація людського мислення». А якщо так, то поява і вдосконалення техніки – результат інтелектуальної, розумової діяльності. Отже: мислення, інтелектуальна діяльність людини зумовлює технічний прогрес і визначає процес матеріальної, виробничої діяльності. Це суперечить концепції Маркса, що і змушує його робити протилежний висновок: матеріальна діяльність людини зумовлює її розумову, інтелектуальну діяльність.[5, с. 71] По суті, процес розвитку суспільства зображується в марксизмі однобічно і догори ногами. А якщо взяти до уваги те, що вся діяльність людей, як індивідів, так і соціальних груп, спрямована на досягнення мети, сформульованої в індивідуальній чи суспільній свідомості і далеко не завжди ця мета обумовлена матеріальною діяльністю, то хибність висновків марксизму очевидна, як і те, що люди керуються своєю метою, як вони її відповідно до своєї епохи розуміють, і це розуміння, свідомість, зумовлює їх матеріальну, суспільну діяльність, а не навпаки, як твердив Маркс.

Критикуючи ідеалістичний погляд на процес суспільного розвитку, Маркс протиставляє йому свою концепцію, яку проголошує єдино науковим поясненням історичного процесу. В дійсності обидві концепції являють собою абсолютизацію однобічного підходу до пояснення історії і тому помилкові. Інтелектуальна, розумова діяльність людини в тій чи іншій мірі, тим чи іншим способом зумовлює її матеріальну, економічну діяльність і так само економічна діяльність так чи інакше стимулює мислення. Як інтелектуальна, розумова діяльність, так і матеріальна, економічна не можуть відбуватись окремо, незалежно одна від одної: вони взаємозалежні, взаємопов'язані і становлять єдине ціле – процес суспільного розвитку, – який є результатом взаємодії численних потоків людської діяльності, як в духовній, так і в матеріальній сферах. Розділити, відокремити ці сфери можна тільки в уяві, умовно, теоретично.

Виділяти економічний розвиток суспільства, суспільне буття як щось самодостатнє, незалежне від духовної, інтелектуальної діяльності і навіть визначальне по відношенню до неї – немає підстав. Відома фраза Леніна, що проголошує «суспільне буття незалежним від суспільної свідомості», [3, с. 320] – абсурдна. Історія є свідченням протилежного – якщо в країні низький рівень науки, освіти, то суттєвих досягнень в сфері економіки не буде. Чи випадково Росія в кінці XIX – на початку XX ст. була однією із найбільш відсталих країн Європи за рівнем економічного розвитку? Ні, звичайно, бо лише в 1861 р. в Росії було ліквідовано рабовласництво, тобто країна за соціальним розвитком майже на два тисячоліття відставала від Західної Європи, вже не кажучи про рівень освіти і культури (першу школу на території Росії відкрили в Москві випускники Києво-Могилянської академії в 1649 р) та насаджувану московською владою злісну неприязнь до науки і знань, особливо до філософії як чогось ворожого, диявольського. Наслідок: населення Росії було поголовно не освіченим, а філософія до 1860 р. заборонена. Україна відрізнялась тим, що в XVII ст., коли вона ще не входила до складу російської імперії, все населення було освіченим (перша школа була відкрита в Києві в X ст. за князя Володими-

ра), в кожному селі діяла школа, а після приєднання до Росії ситуація докорінно помінялась: багато шкіл в Україні Москва позакривала, українську мову заборонила, інтелектуальну еліту систематично винищувала, а в 1873 р. імператриця Катерина II запровадила в Україні кріпаччину, по суті – рабовласництво. Українці – наймити «великого русского народа», і ніяка освіта їм не потрібна, твердили імперські ідеологи. На початку ХХ ст. лише 0,3% населення в Україні мали середню або вищу освіту, і це були переважно росіяни, які населяли міста. Так було і пізніше. Наукова революція в західноєвропейських країнах, а також в США, Японії, Канаді в середині ХХ ст. обумовила високотехнологічний процес виробництва, а в Радянському Союзі малоосвічені партійні вожді назвали ці наукові досягнення «розвагою розжирілої буржуазії» і проігнорували її, що й спричинило технологічну відсталість.

Не сталося кардинальних змін і в сучасній Росії. За визнанням навіть віце-президента РАН на початку ХХІ ст. здобуток Росії становить лише 0,3 % світового виробництва наукової продукції, а за даними міжнародних агенцій ще значно менше. Хоча в Росії за офіційними даними зосереджено 12 % наукових працівників усього світу, проте їх «науковий рівень», не дивлячись на «наукові» ступені і звання, наближається до «0». Наслідок – низький рівень економічного розвитку, застаріла технологія, неконкурентноспроможність продукції, скорочення промислового виробництва. Бюджет країни формується переважно за рахунок експорту нафти і газу. Показники розвитку науки в США в сотні разів перевищують російські. За підрахунками З. Бжезінського, Росії, щоб досягти сучасного технологічного рівня в промисловості, необхідно вкласти 25 трлн.доларів, а це – для сучасного бюджету Росії – понад два століття [1, с. 35]. Така відстань між Росією та цивілізованими країнами на початку ХХІ ст. Не краща ситуація і в Україні. За період 1997-2009 рр. у світовому рейтингу наукової продукції Україна опустилася з 27-ої позиції на 43. Останні три роки спад продовжувався. Економіка України, як і Росії, базується в основному на третьому і лише частково четвертому технологічних укладах, а в роз-

винутих країнах – на шостому. Актуальне для України питання сьогодення – модернізація виробництва, але вирішити його без суттєвих зрушень у сфері освіти і науки неможливо. Пригадую, як в роки перебудови в цеху Черкаського машинобудівного заводу, де я читав робітникам лекцію, стояв верстат з числовим програмним управлінням, закуплений за кордоном, як пояснив начальник цеху, за 600 тис.крб., але бездіяльний, бо на заводі не виявилось жодного фахівця, який би зміг за ним працювати. На запитання: для чого купляли? – начальник цеху лише здвигнув плечима. Отримали за рознарядкою міністерства.

Економічна діяльність тісно пов'язана з інтелектуальною діяльністю, освітою і наукою. Перебуваючи на низькому рівні економічного розвитку, суспільство не може піднести інтелектуальний рівень, а низький рівень освіти і науки не дає можливості підняти економіку і добробут населення. Саме тому заробітна плата в Україні до смішного мізерна (за виключенням високопоставлених чиновників).

Напередодні парламентських та президентських виборів в Україні претенденти на високі крісла в державі обіцяють сотворити «економічне чудо», різко покращити рівень добробуту народу, за 5 років підняти у 2-3 а то і у 5 разів пенсії і зарплати: «тільки проголосуйте за нашу партію, і жити стане краще вже сьогодні». Але ніхто не пояснював, яким чином це буде здійснено. Після виборів полум'яні обіцяльники дбали про власне збагачення і забували про свої обіцянки, життя народу ставало все тяжчим, а провину влада звалювала на «папередників». Мета цих обіцянок одна: будь-яким способом забратися на політичний олімп заради власного збагачення. У Верховній Раді попереднього скликання понад 300 депутатів були мільйонерами. Сьогодні – ще більше.

Сучасна Україна – яскрава ілюстрація до «теорії цивілізацій» А. Тойнбі: після виникнення цивілізації через декілька років до влади приходять нові люди, для яких ідеї їх попередників ніякого значення не мають. Нова влада дбає лише про власне збагачення, що спричинює погіршення життя населення. Народ піднімається проти влади, але протести придушують за допомогою зброї,

що і приводить цивілізацію до занепаду і загибелі. Саме так у нас було в часи панування влади Януковича-Азарова.

Щоб домогтися успіхів у сфері економіки, необхідно подбати про піднесення в суспільстві освіти і науки, але це можуть зробити високоінтелектуальні люди, до рівня яких далеко багатьом з тих, хто був останні роки при владі в Україні. Вони не розуміли місця та ролі науки в сучасному суспільстві, хоча не рідко мали наукові ступені і вчені звання.

Намагаючись виправдатися і пояснити причини злиденного існування науки й освіти, державні чиновники посилалися на відсутність коштів у державному бюджеті. Але для фірми, яка належала сину Януковича, кошти знайшлися, – як повідомили ЗМІ, уряд виділив з державного бюджету кредит для цієї фірми в сумі біля 900 млн. гривень. Сотні мільйонів гривень виділили з бюджету на облаштування резиденцій Президента в Карпатах, в Криму, під Києвом і прокладання асфальтованої дороги до місць його полювання у лісі. Мільярди витратили на закупівлю для нього гвинтокрилів та спорудження майданчиків. І для підвищення зарплати чиновникам кошти знайшли, і для збільшення витрат на своє власне лікування і відпочинок парламентарі постаралися знайти, хоча напередодні виборів 2007 р. били себе в груди, обіцяючи скоротити витрати по цих статтях та ліквідувати пільги й відмовитись від недоторканності народних депутатів. І знову вже вкотре обдурили виборців.

На розвиток науки в Україні повинно виділятися відповідно до закону 1,7 % ВВП, а фактично на 2014 р. виділено рекордно малу суму 0,27 %. Це на порядок менше, ніж в країнах Євросоюзу, вже не згадуючи США, де виділяється 5 % ВВП. Свого часу Президент США Р. Рейган кинув знамениту фразу: «Ми виділяємо так багато на науку не тому, що ми багаті. Ми багаті тому, що багато витрачаємо на науку». В Україні на 2014 р. на утримання прокуратури виділено набагато більше коштів, ніж на науку. За такої політики уряду – науки не буде, не дивлячись на те, що кількість «вчених» з дипломами докторів і кандидатів наук в Україні невпинно зростає переважно за рахунок чиновників,

урядовців, депутатів парламенту та їх дітей. Йде процес сімейного «остепенення» чиновників, а не розвиток науки. За останні 15 років кількість кандидатів наук з економіки в Україні виросла з 57610 до 84979, а докторів наук з 8133 до 14895. Користі від цього суспільству немає: продовжується соціально-економічна деградація, і промисловість, і наука занепадають. На освіту на 2014 р. виділено на 58 млрд. гривень менше, ніж потрібно за законом. У світовому рейтингу серед 500 університетів немає жодного українського.

Важливою умовою розвитку науки і загалом піднесення інтелектуального рівня в суспільстві є свобода думки в університетах та академічних НДІ. Історія середньовіччя яскраво продемонструвала: де заборонена свобода мислення, науки не може бути. Саме так було в Росії – як до більшовицької революції, так і в епоху більшовизму, – що й обумовило занепад науки і технологічну відсталість виробництва. І сьогодні в університетах України ректори не рідко бояться допустити вихід мислення науковців за рамки дозволеного, аби не зазнати переслідувань з боку влади. Якщо ректор дає вказівку, які наукові доповіді чи їх тези опублікувати в матеріалах наукової конференції, а які заборонити, то в такому університеті науки не буде, нові оригінальні ідеї не з'являться.

За умов, які склалися сьогодні в Україні, важливе значення має інтеграція науки і освіти. В Україні наука і освіта розділені. Величезний кадровий потенціал у ВНЗ використовується недостатньо, професори перевантажені навчальною роботою, фінансування наукових досліджень в університетах практично відсутнє, наукових лабораторій, сучасного обладнання обмаль, заробітна плата науковців мізерна, на їх розробки попиту немає.

Все це та ряд інших факторів, а особливо втрата в урядових структурах розуміння пріоритетної ролі в сучасних умовах освіти і науки, масове зарахування на бюджетні місця у ВНЗ пільговиків на підставі нерідко фальшивих довідок, висока плата за навчання, виїзд за кордон висококваліфікованих фахівців, талановитих вчених, викладачів, обдарованих студентів, корупція, приве-

ли до суттєвого зниження якості навчального процесу. Наша влада повинна б повчитися в американців: конгрес США врахував пропозицію Президента Барака Обами і виділив мільярд доларів для допомоги обдарованим іноземним студентам, аби спонукати їх їхати до США на навчання і залишатися там працювати. На цьому фоні складається враження, що попередня влада в Україні, виконуючи замовлення ззовні, прагнула виростити малоосвічених громадян з почуттям «неповноцінності», переконаних в тому, що сенс їх життя – служіння «старшому брату», бо без його керівництва вони нібито ні на що не здатні, а для цього намагалася знищити в Україні і освіту, і науку, щоб повернути українців у колоніальне рабство, затягти в «євразійський» чи «митний» союз з метою посилення могутності російської імперії. Правителі Росії і до більшовицького перевороту, і після нього намагалися насаджувати почуття богообраності, величі, зверхності, історичної місії росіян аби таким способом замаскувати свою власну бездарність і нездатність щось змінити в країні та видати панівні в суспільстві звичаї, традиції, спосіб життя, типові для первісного й рабовласницького ладу, за щось неймовірно високе, божественне, священне, ідеальне. Тому манія величі була досить поширена в суспільній свідомості Росії. Імперські ідеологи і до 1917 р., і в часи «соціалістичного будівництва» твердили, що Росія виконує «історичну місію» прокладаючи дорогу в «світле майбутнє всього людства». Не випадково Б. Єльцин уже в ранзі президента висловлював надію, що Росія буде «диктувати всьому світу, як треба жити». Напевне, цими ідеями і керувалась влада Януковича-Азарова-Табачника.

За роки незалежності понад 6,5 млн. громадян виїхали з України за кордон на заробітки або навчання. Чи повернуться вони? Дуже сумнівно. Висококваліфікованим спеціалістам тут робити нічого. Іншим теж – заробітків немає, і перспектива не приваблива: в разі інтеграції до Росії, напевне, відбудеться «добровільне» переселення українців на Далекий Схід, який опустів і заселяється китайцями. Про таке переселення українців ще в сталінські часи було видано наказ, та, як свідчив М. Хрущов, не вистачило вагонів.

Особливо вражає моральна деградація суспільства – втрата поняття честі і гідності, поширення брехні, корупція, розкрадання бюджетних коштів і т.п. Коли в умовах надзвичайної бідності населення олігархи та високопосадовці і їх діти приватизують в Україні державні підприємства за копійки і купляють за кордоном палаци вартістю в десятки мільйонів доларів, коли студенти вносять гроші у «кафедральний фонд імені Івана Івановича» і отримують оцінку нібито за знання, коли всілякі бездарі і чиновники купляють дисертації, щоб отримати диплом доктора чи кандидата наук, коли кандидати в народні депутати, не криючись, масово скуповують голоси виборців, коли лідери політичних партій змагаються в брехні, даючи перед виборами фантастичні обіцянки, – все це навіює сум: чи має майбутнє таке суспільство? А скільки своїх родичів (братів, сестер, синів, зятів) «проштовхнули» до Верховної Ради на останніх виборах високопосадовці?

Висновок простий: говорити про економічний розвиток в Україні і піднесення добробуту народу без підвищення рівня освіти і науки – пусте базікання. Аби це розуміти, в уряді і парламенті повинні бути не ті, хто дбає лише про своє власне збагачення та процвітання свого бізнесу, і не ті, для кого пріоритетні інтереси сусідньої держави. Потрібні патріоти – нове покоління з новим мисленням. Коли до влади прийдуть патріотичні сили, які будуть дбати про інтереси свого народу, України і стануть совістю нації, – з того часу і розпочнеться економічне та інтелектуальне процвітання.

Список використаних джерел

1. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті / З. Бжезінський. – К., 2006.

2. Енгельс Ф. Боргіусу. 25 січня 1894 р. / Фрідріх Енгельс // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори : у 50 т. – К. : Держполітвидав УРСР, 1958–1985. – Т. 39. – 1964.
3. Ленин В. Материализм и эмпириокритицизм / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений : в 55 т. – М. : Госполитиздат, 1958–1978. – Т. 18 : Материализм и эмпириокритицизм. – 1961. – 525 с.
4. Маркс К. До критики політичної економії. Передмова / Карл Маркс // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори : у 50 т. – К. : Держполітвидав УРСР, 1958–1985.– Т. 13. – 1960.
5. Маркс К. Німецька ідеологія / Карл Маркс, Фрідріх Енгельс // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори : у 50 т. – К. : Держполітвидав УРСР, 1958–1985. – Т. 3. – 1959.
6. Соловйов В. Про систему цінностей і цінність науки / В. Соловйов. – Дзеркало тижня. – 2012. – № 31. – 8 вересня.

References

1. Brzezinski Z. Ukraine in the Geostrategic Context / Z. Brzezinski. – K., 2006.
2. Engels F. To Borhjus. January 25, 1894 / Friedrich Engels // K. Marx, F. Engels. Works : in 50 v. – K. : Derzhpolityvdav USSR, 1958–1985.– V. 39. – 1964.
3. Lenin V. Materialism and Empiriocriticism / V. Lenin // Complete Works : in 55 v. – M. : Gospolitizdat, 1958–1978. – V. 18 : Materialism and Empiriocriticism. – 1961. – 525 p.
4. Marx K. Critique of Political Economy. Preface / Karl Marx // K. Marx, F. Engels. Works : in 50 v. – K. : Derzhpolityvdav USSR, 1958–1985. – V. 13. – 1960.
5. Marx K. The German Ideology / Karl Marx, Friedrich Enhels // K. Marx, F. Engels. Works : in 50 v. – K. : Derzhpolityvdav USSR, 1958–1985. – V. 3. – 1959.
6. Soloviev V. On the Value System and the Value of Science / V. Soloviev // Mirror of the week. – 2012. – № 31. – 8 September.

Shpak V. T. Interconnection and interdependence of society economic and intellectual development. *The article deals with the grounding of substantial increase in the development of science and education in contemporary Ukraine, because it is impossible to solve urgent problems of economic development and raising the quality of life without it. In modern conditions intellectual and economic development are closely connected and interdependent, and modern high-tech production is based on the latest achievements of science and high proficiency.*

Key words: *economic development, intellectual level, interdependence, science, education, high-tech manufacturing.*

Шпак В. Т. Взаимосвязь и взаимообусловленность экономического и интеллектуального развития общества. *Статья посвящена обоснованию необходимости существенного повышения уровня развития науки и образования в современной Украине, т. к. без этого невозможно решение актуальных проблем экономического развития и повышения качества жизни. В современных условиях интеллектуальное и экономическое развитие неразрывно взаимосвязаны, взаимозависимы, а современное высокотехнологическое производство основано на последних достижениях науки и высоком уровне профессионализма.*

Ключевые слова: *экономическое развитие, интеллектуальный уровень, взаимообусловленность, наука, образование, высокотехнологическое производство.*

Стаття надійшла до редакції 12.01.15

УДК: 1:316.3+572+001+167.168

О. Б. Петина

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского